

POKOL BÉLA

Az angol-amerikai büntetőjogi dogmatika történeti formálódása

Dogmatikatörténeti elemzések csak kis számban jelennek meg a hazai jogi irodalomban, és utalások is főként a német jogterületre vonatkoznak e témában. Magyar nyelven rendszeres büntetőjogdogmatika-történeti kötet ismereteim szerint még nem is készült, és elszórt megjegyzések is csak elvétve találhatók e téren.¹ A következőkben röviden az angol-amerikai jogterületről a büntetőjogi dogmatika néhány alapkategóriájának történelmi kialakulása kerül elemzésre.

1. A kísérlet megjelenése a befejezett bűncselekmény mellett

Fogalmilag a befejezett bűncselekmények mellett a kísérlet csak az 1800-as évek elejére lett univerzális jelleggel elkülönítve az angol jogban, de ennek eseti megjelenése egy bűncselekmény megfogalmazásakor már az 1300-as évektől felbukkant. Az első írásbeli nyom 1557-ből való, amikor Staunford a „Pleas of the Crown” c. művében azt írta Schardelove bíró 1351-es ítéletét idézve, hogy „ha egy tolvaj ki akar rabolni egy embert, és e közben elfogják, fel fogják akasztani, noha még nem tudott elvenni semmit.”² Ebből vonta le aztán Coke főbíró – a halála után, 1644-ben megjelent – büntetőjogi értekezésében, hogy az 1300-as években még kísérlet esetén is megállapították a bűncselekmény elkövetését, és kiszabták a büntetést, de jelzi – ahogy előtte száz évvel Staunford is –, hogy „jelen időben ez már nem létezik, és csak a bűncselekmény befejezése esetén állapítják meg a bünt.” Állításuk szerint a kísérlet büntetésére a középkori latin nyelvű maxima adta az alapot, „voluntas reputabatur pro facto”, „az akarat a valószínűség, és ezt a cselekvéssel egyenértékűnek vették”, vagyis az akaratot azonosították magával a cselekvéssel, amit a kánonjog középponti tételként valóban vallott. De az azóta lefolytatott jogtörténeti kutatások azt valószínűsítik, hogy Staunford és nyomában Coke tévedett, és valójában nem volt általánosan elfogadott az 1300-as években sem a befejezett bűncselekmény előtt a kísérletként megrekedt cselekvések büntetése.

¹ Álljon itt két rendszeres kötet a büntetőjogtörténet terén: RÜPING - JEROUSCHEK: *Grundriss der Strafrechtsgeschichte*, 5. völlig überarbeitete Auflage, München, 2007; CARBASSE, JEAN-MARIE: *Histoire du droit pénal et la justice criminelle*. 2. édition refondue. Paris, 2000. Saját korábbi jogdogmatika-történeti elemzéseimhez lásd: POKOL BÉLA: *Középkori és újkori jogtudomány*. Budapest-Pécs, 2008, 155–223. p.

² SAYRE, FRANCIS BOWEN: *Criminal Attempts*. Harvard Law Review. (Vol. XLI.) May, 1928. No. 7. 823. p.

Am valóban általános tétellé vált egy időre az angol jogban a kísérlet büntethetősége a Court of Star Chamber felállításával az 1500-as évek végén, melynek egyik fő funkciója épp az volt, hogy korrigálja a common law bíróságok bűncselekmények terén a központi hatalom számára elégtelen tevékenységét. Így ítélezése során egy sor büntetőjogi jellegű doktrínát fejtett ki, és egy sor új bűncselekményt állapított meg, melyek között sok olyan bűncselekmény volt, melyek már korábban is bűncselekménynek tartott cselekmények kísérleti alakját jelentették.³ Noha ezután a Star Chamber politikai visszaélései miatti általános felháborodásra megszüntették 1640-ben ezt a bíróságot, de az itt kialakított doktrínák és bűncselekmények egy részét átvették a common law bíróságok, és alkalmazták ítéleteikben. A Star Chamber ösztökélő tevékenysége mellett szerepet játszott ebben a common law bíróságok általi növekvő büntetési hajlandóság is, amely ezzel együtt eltolódott a kísérleti cselekmények büntetésére is, de általános tételként nem fogadták ezt el. Így 1664-ben egy vádlottat, aki felbérelt valakit egy főbíró megölésére, mert az kedvezőtlen ítéletet hozott számára egy magánjogi perben, miután a felbérelt ezt elárulta, és azt is vallotta, hogy a vádlott azt mondta, hogy ha ő nem öli meg, akkor saját maga fogja megtenni, a bíróság megállapította a bűnösségét, és száz font pénzbüntetésre ítélte ezért. Igaz, a bíróság elvi éllel azt állapította meg, hogy „a mi jogunk szerint a pusztá szándék nem büntethető („our law does not punish mere intent”). Hasonló ódzkodás látható a kísérlet alapján elítéléssel szemben egy 1678-as bűnyűben, ahol a vádlott arra próbált rávenni egy magánjogi perben megidézett tanút, hogy állítsa a perben fontos dokumentumról annak hamisítottságát, amit az nem tett meg, ám a szándék kiderült. Noha egy vonatkozó rendelkezés azt írta, hogy csak akkor vonható a hamis tanúzásra rávétel miatti bűncselekmény alá valaki, ha a hamis tanúzás megtörtént, de itt a bíróság a nyilvánvalóan kísérleti szakaszban rekedt cselekményt végül úgy nyilvánította bűncselekménnyé, hogy magát a rávételi szándékot is oly kártékonynak nyilvánította a közrendre, hogy azt mint befejezett cselekvést mondta ki bűncselekménynek.⁴ Ezután azt lehetett látni, hogy az 1700-as évek elejétől lassanként a legsúlyosabb bűncselekményeknél a kísérleti szakaszban megrekedés esetén ha nem is állapították meg az adott bűncselekményt, de pénzbüntetéssel azért sújtották a szándék bizonyítottsága miatt.

Az áttörést jelentő tézist a modern kísérlet általános fogalma felé az első lépést 1769-ben Lord Mansfield, a Lordok Háza bírása tette meg egy perben kimondott érvelésével. A per arról szólt, hogy a vádlott egy állami gyarmatügyi főtisztviselőt ötezer fonttal megvesztegette azért, hogy az intézze el kinevezését egy vezetői posztra az angol gyarmat Jamaikában, és ez sikertelensége ellenére kiderült, majd a vesztegetési ügy a bíróság elé került. Lord Mansfield nem mondta ugyan itt ki még elvi éllel, hogy minden bűncselekmény kísérlete is bűncselekmény, és csatlakozott a korábbi gyakorlat befejezett bűncselekményként előrehozatali technikájához, de már általánosabban büntetni deklarálta az ilyen kísérleti szakaszban rekedt vesztegetéseket. Végül a kísérlet mai doktrínájának alapjait Lord Mansfield egy 1784-es ítéleti érvelésével teremtette meg a Rex v. Scofield ügyben. A vádlott gyűjtogatás vádjával állt a bíróság előtt, mert a birtokában levő házat, mielőtt visszaadta volna a tulajdonosának, fel akarta gyűjtani. Égő fáklyát dobott a házban levő kis fadarabokból álló kupacra, ám a gyűjtogatás végül nem sikerült, a házban a tűz hamar elaludt, és ezért a vádlott védője azzal érvelt, hogy nem

³ SAYRE 1928, 828. p.

⁴ SAYRE 1928, 830. p.

történt bűncselekmény. De Lord Mansfield erre válaszként megadta azt a különbséget, mely a pusztá szándékon túl a kísérletként minősítést és ezzel a büntetés alá vonást általános tézisként megadta: „Egy nagy különbséget jelent, hogy egy cselekvés végbement-e, jelen esetben egy égő fáklya dobása a gyúlékony anyagok közepébe, (mely elégséges volt a bűncselekmény elkövetéséhez), vagy a szándék eltervezése után nem még nem tettek semmit”.⁵ Ezt a tézist aztán a legfőbb angol bírói fórum 1801-ben már ki is tagította olyan megfogalmazásban, mely már elvi szinten deklarálta, hogy minden bűncselekmény kísérlete maga is bűncselekmény. (Ezért Jerome Hall, amerikai büntetőjogtörténész – vitázva Sayre nézetével – ehhez a dátumhoz teszi a modern angol büntetőjogi kísérlet fogalmának megszületését.)⁶ Ezek után jogtudományi értekezés szintjén Russell „Crimes and Misdemeanors” c. 1819-es könyvében már mint bevett doktrínát írja „minden cselekvés vagy annak kísérlete amely a közösség sértését célozza, bűncselekmény”. Majd 1834-ben a Lordok Háza egy ítéletében már olyan magától értetődőként vették e doktrínát a bírák, hogy Patteson bíró forrás idézése nélkül deklarálta: „megkísérelni egy bűncselekmény elkövetését, melyet egy törvény állapított meg, maga is bűncselekmény”, majd három évvel később egy másik law lord már úgy fogalmazott, hogy akár egy statute, akár a common law hozta létre a bűncselekményt, ennek kísérlete is éppúgy bűncselekmény. A későbbiekben a kísérletnek ez a doktrínája már csak pontosításra került, és nemcsak Angliában, hanem már az ennek megoldásait átvé-
vő, az 1700-as évek végén tőle leszakadó Egyesült Államokban is.

A pontosítás egyik oldalát jelentette a kísérletnek minősülő cselekvések elhatárolása a pusztá előkészülettől, és erre több doktrína is született. Az első szembesülést e kérdéssel 1855-ben Baron Parker bírónál találjuk, aki az „utolsó szükséges cselekvést” a befejezett bűncselekmény eredményéhez tekintette annak, mely a pusztá – nem büntethető – előkészületet átfordítja a büntethető kísérlet fázisába. (Pl. e teszt szerint, ha a másikat megölni szándékozó elhúzza a ravaszt a fegyverén, és már nem rajta múlik, hogy az nem hal meg, miután a lövés sértetlenül hagyta, az kísérlet, de amikor csak odaáll célozni, az még csak előkészület.) Ezt azonban a későbbi angol és amerikai ítéletekben túl enyhének találták, és attól függően, hogy milyen súlyos volt a befejezett bűncselekmény, tolták előre a már kísérletnek minősülő cselekvési szakaszt, és szűkítették a pusztá előkészületnek minősítést.⁷ A bevett tesztet inkább a „sufficiently proximate”, vagyis a már elégségesen közeli cselekvés létrejötte jelenti a bűncselekmény végrehajtási folyamatában, a pusztá, nem büntethető előkészülettől való elhatárolásban, és ez a teszt igazán az esküdtekre hagyja annak megítélését, hogy ezt az egyes esetekben mikor látják megvalósulni. Vagyis az angol-amerikai megoldás az lett, hogy a kísérlet fogalmát terjesztették ki a különösen súlyos bűncselekmények esetén, szemben pl. a mai magyar megoldással, amely bizonyos súlyos bűncselekményeknél az előkészületet különválasztva rendeli el annak büntetését, pl. az emberölés előkészületét: „A határvonal a kísérlet és az előkészület között azonban leginkább az eset sajátos körülményeitől függ – az elkövetni szándékozott bűncselekmény súlyosságától és a veszélytől, mely az elkövető cselekvéséből fakadt (...) Ebből következik, hogy minél súlyosabb a megkísérelt bűncselekmény és a felidézett veszély a társadalom számára az elkövető oldaláról, annál inkább mennek vissza a cselekvéssorban, mely az elkövetésre irányult, és fogják tartani

⁵ Idézi: SAYRE 1928, 835. p.

⁶ Lásd: HALL, JEROME: *Criminal Attempt*. The Yale Law Journal. (Vol. 49). March 1940. No. 5. 810. p.

⁷ HALL 1940, 822–824. p.

már korai előkészületi fázisban is bűnösnek az elkövetőt egy kísérletért”.⁸ Vagyis az előkészület fázisa csak úgy jelenik meg az angol-amerikai büntetőjogban, mint a még nem büntethető elkezdett szándékmegvalósítás határának rögzítése, elkülönítve a már büntethető kísérlettől, és ha kivételesen nagyon korai fázisban el akarják kezdeni egy cselekvési folyamat megkezdésének büntetését, akkor nem nyíltan előkészületként elkülönítve rendelik azt büntetni, hanem a kísérlet fogalmát esetileg kitágítva rá, kísérletként. Vagy magát a kísérleti cselekvési szakaszt fogalmazzák meg egy új befejezett cselekvésként, és az amúgy előkészületnek minősített cselekvések válnak így ennek kísérletévé („attempt to attempt”).

Ez utóbbiak kapcsán kell kitérni a kísérlet és az előkészület elhatárolásának doktrinális kérdéseit elemezve a common law országok két „elő-bűncselekményére”, amit összefogva „inchoate crimes”-nak, kezdeti bűncselekményeknek neveznek. Ezek olyan bűncselekmények, melyek egy későbbi bűncselekmény előkészülete körébe esnek, és még nem érik el a kísérlet szintjét, ezért előre meghosszabbítva a felelősségre vonást mind az angoloknál, mind az amerikai jogban bevezették ezeket. Az egyik a „solicitation”, vagy az angol jogban „incitement”-nek is nevezett bűncselekmény, amely a felbujtás cselekményét rendeli büntetni már magának ennek megtörténte esetén, és nem kell hozzá, hogy a rábeszélte-felbujtott elkezdje ennek hatására a bűncselekmény megvalósítását: „A 'solicitation' (felbujtás) egy anyagi bűncselekmény elkövetésének eszméje, távol még attól, hogy ennek megkísérlését elkezdjék. A felbujtás bűncselekménye akkor befejezett, amikor a bűncselekmény elkövetésének kérése elhangzik.” Vagy egy angol bírói ítéletben: „Egy incitement actus reus-a (a felbujtás bűncselekményének tényálláseleme) más személy meggyőzése, bátorítása vagy fenyegetéssel rávétele egy bűncselekmény elkövetésére.”⁹ Ugyanígy a conspiracy bűncselekménye is egy súlyosabb bűncselekmény előkészületi cselekménye, és ha nem is jut el a bűnös szándék a bűncselekmény elkezdéséig és így a kísérleti szakaszban való büntethetőségig, már ez az előkészületi cselekmény is önállóan büntethető. Amennyiben a tervezett bűncselekmény végrehajtása, amire összebeszéltek, továbbfolytatódik, és a kísérleti fázisba ér, vagy akár befejezetté válik, a conspiracy beolvad ebbe, ugyanígy a solicitation/incitement megvalósítója is mint felbujtó annak accessoryjaként kerül felelősségre vonásra.

2. A bűnösség doktrínájának alakulása

Az angol bűnösség doktrína történetének tárgyalását azzal kell kezdeni, hogy itt a kauzális elmélet és a bűncselekmény kétfelé osztása alakult ki, mely még Coke főbíróra megy vissza. Ő az „actus reus” és a „mens rea” között tett különbséget, amikor megfogalmazta, hogy „actus non facit reum nisi mens sit rea”, bűnös tudat nélkül nincs bűncselekmény. Ez a tétel persze fokozatosan már az 1200-as évektől kezdett kialakulni a római jog megismerésével, míg korábban a pusztá hanyagságból vagy akár véltlen oko-

⁸ SAYRE 1928, 845. p.

⁹ Law Teacher (2006): *Preliminary Crimes: Race Relations Board v. Applin (1973) 1QB 815*. In: Law Teacher, <http://lawteacher.net/inchoatcoffences>

zás esetén is felelősséggel tartozott az angol jog szerint az elkövető.¹⁰ Ez a szigorú felelősség csak annyiban mérséklődött a középkor végéig, hogy a király rendszeresen kegyelmet adott a vétlen elkövetés vagy az önvédelemben elkövetett emberölés tettesének, de a bírónak a jog alapján el kellett ítélni az ilyen tettet is. Ez kezdett megváltozni a római jog szélesebb behatásával fokozatosan, illetve a kánonjog szerepének növekedésével. Mivel a kancellár mindenkor magas rangú egyházi személy volt, aki a kánonjog elvei alapján ítélt, a kancelláriai bíróság szerepnövekedésével az 1400-as évektől különösen fontossá vált a bünelkövetésekben a bűnös tudat előfeltételként való vizsgálata. Henry Bracton 1260 körüli összegzése az angol jogról – a római jog erős befolyása mellett – szintén afelé hatott, hogy a büntetőjogi felelősségre vonásban felerősödött a bűnösség vizsgálata. Ő még bizonyos fokig a saját korában ténylegesen alkalmazott angol joggal szemben is a római jog szabályát emelte ki: „De a szándék nélkül az emberölés elkövetőjét fel kell menteni, mert egy bűncselekményt nem lehet elkövetni csak akkor, ha meg van a szándék a sértésre, és a kíváncságnak a szándékos rossztevése. Ugyanígy nem lehet elkövetni lopást a lopás szándéka nélkül.”¹¹ Ez azonban általánosan bevett tényleges gyakorlattá Angliában csak az 1500-as évekre vált, és ezt rögzítette Coke idézett tézise.

Ez jelenti a bűnösség felfogásának alapját ma is az angoloknál és az ezt átvevő Egyesült Államok jogában, és a Coke utáni évszázadokban inkább hosszú ideig csak az egyes bűncselekmények vonatkozásában igyekeztek pontosítani a bűnös tudat határait és belső összetevőit, ám általános elvi szinten használt disztinkciók nem alakultak ki. Ebből azonban az is következett, hogy az egyes bűncselekmények megfogalmazásának sajátos véletlenjeihez kötődött az angol jog bűnösség felfogásának fejlődése. Pl. az emberölésnél (homicide) meghatározó volt, hogy ennek súlyosabb esetét, a „murder”-t (gyilkosságot) még az 1000 utáni dán hódítás idején fogalmazták meg, amikor a hódító dánokat az angolszász lakosság az éj leple alatt, titokban igyekezett megölni, és ezért ez mint „homicide which is committed in secret, no one knowing of it”-tartalommal került megfogalmazásra, majd az 1066-os normann hódítás után az új hódítókat ismét hasonló módon legyilkoló angol lakossággal szemben továbbra is kézhez állt az ilyen megfogalmazásban már létező bűncselekmény.¹² Ez volt az a kiinduló alap, melyhez viszonyítva a kevésbé kitervelt, véletlenszerűségekkel átszótt emberölés alakzata elkülönült a későbbi évszázadokban, és végül a „murder” mellett a „manslaughter” (alapvetően gondatlan emberölés) elkülönített bűncselekményében vált külön a szándékos és a gondatlan emberölés. Vagyis nem a bűnösség doktrínájának elvi kettéválasztásával, a mens rea-n (bűnös tudaton) belül a szándékosság és a gondatlanság elkülönítésével, hanem egy konkrét bűncselekmény két külön tényállásra osztásával.¹³ Persze ehhez hozzá kell tenni, hogy épp a murder titkos és alaposan kitervelt módhoz kötése miatt a „manslaughter” eleinte az erős felindulásból elkövetett emberölésre vonatkozott, és csak később jöttek hozzá a tipikusan gondatlan és hanyagságból eredő emberölési esetek.¹⁴

Ugyanígy a lopás (larceny) bűncselekményénél is hosszú évszázadokig tartott, míg a bűnösség mozzanatát pontosan meg tudták határozni ebben. Kezdetben ha valakinek a

¹⁰ SAYRE, FRANCIS BOWEN: *Mens Rea*. Harvard Law Review. (Vol. XLV.) 1932. No. 8. 979–980. p.

¹¹ Bracton *De Legibus*, idézi SAYRE 1932, 985. p.

¹² SAYRE 1932, 995. p.

¹³ SAYRE 1932, 997. p.

¹⁴ PERKINS, ROLLIN M.: *Parties to Crime*. Univ. of Pennsylvania Law Review. (Vol. 89) 1941.No. 3. 612. p.

birtokában más dolgát megtalálták, az ősi angol jog alapján egyáltalán nem vizsgálták, hogy esetleg ő ezt mástól kapta, hanem a larceny alá esett mindenképpen. Az 1200-as évek közepétől, Bracton összegzése óta – az ebben felhasznált római jogi szabályok alapján – kezdtek figyelni itt is a bűnösségi mozzanatra, és a szándékot vizsgálva igyekeztek a lopás bűncselekményéért való felelősséget a magánjogi kártérítési felelősségtől elkülöníteni.¹⁵ Ez alapján végül Coke főbíró említett 1644-es büntetőjogi értekezésében rögzítette a lopás esetében is a bűnösség mozzanatának szükségességét mint már elterjedt angol jogi gyakorlatot, sőt ezt olyan szigorúan vette, hogy ha a lopás szándéka nem állt fenn, amikor egy dolog a birtokába került valakinek, akkor hiába jött létre esetleg később a lopási szándék, azt nem látta már ez alá vonhatónak, és mivel akkor a sikkasztás külön bűncselekménye még nem alakult ki, így ez nem is esett büntetőjogi szankcionálás alá.

A bűncselekmény bűnösség mozzanatának fejlődése másik oldalról úgy ment végbe az angol jogban, hogy különböző védekezési érvek alakultak ki a bűncselekményért felelősségre vonás bírósági eljárásaiban a Bracton utáni évszázadokban, és ezek némelyikének bevetté válása formálta a bűnösség határait és belső komponenseit. Ilyen volt az elmebetegség, melynek nyilvánvaló hatása egy gyilkossági esetben már 1310-ben arra indította a királyt, hogy megkegyelmezzon egy elmebeteg gyilkosnak, és ez később rendszeres kegyelmezési, így védekezési okká vált. A gyermekkor is kimentő okként vált bevetté, mivel ekkor a gyerekkorú elkövetőnél vélelmezték, hogy nem tudja átlátni tettei következményeit még, tehát bűnös tudata nem lehet. De pl. 1314-ben hosszas bírói procedúra után még kivégeztek egy tizenegy éves korú elkövetőt, aki miután elvette ingóságait a másik megölt gyerektől, még elcipelte egy kertbe, ott káposztát rárakva elrejtette a holttestet, és ezt úgy értékelte a bíróság, hogy aki ilyen förtelmesen ki tudja tervelni tettének álcázását, az már rendelkezik a szükséges bűnös tudattal.¹⁶ Sőt 1629-ben egy nyolc éves gyereket is felakasztottak, aki felgyújtott bosszúból két pajtát, és elég kiterveletnek ítélték az ehhez tett előkészületeit arra, hogy az elégséges bűnös tudatot az elítéléshez kora ellenére megállapítsák. A kényszerítés is korán bejött kimentő okként, és pl. már az 1300-as évek közepén elismertté vált, hogy ha a feleség férje kényszerítésére vett részt egy bűncselekmény elkövetésében, és ezt bizonyítani tudta, akkor mentesült a felelősségre vonás alól.

A tévedés szintén már az 1400-as években felmerült mint bűnösségre ható körülmény, de doktrínaként csak egy 1638-as ítélet tette az angol jog részévé. Pl. az 1400-as évek elején Sir William Hawsworth ügyében ez már felmerült, mivel ő az öngyilkosságnak egy sajátos formáját választva megparancsolta a kastélya parkórének, hogy üljön ki éjszaka a park szélére, és ha jön valaki, és nem áll meg a felszólítására, nem is válaszol a felszólítására, löje le, majd éjszaka kiment a parkba, és megindult a parköre felé, nem válaszolva a felszólítására, és nem is állt meg, mire az lelőtte. Nem ítélték el a parkört ezután, de a felmentő ítéletet a bíróság egy 1293-as királyi rendeletre alapozta, amely lehetővé tette a parkörök számára, hogy a behatolót lelőjék, ha az nem áll meg, és nem adja meg magát. De hasonló esetet idéz Hale az 1500-as évekből, mikor egy földbirtokos – védendő gabonaföldjét az azt megdézsmáló vadaktól – megparancsolta szolgájának, hogy a föld egyik szélén állva rögtön lőjön, ha bármilyen mozgást észlel a gabonaföldön, miközben ő a másik szélén vigyázott. Ám ekkor a földbirtokos óvatlanul bero-

¹⁵ SAYRE 1932, 999. p.

¹⁶ Lásd a példát SAYRE 1932, 1008. p.

hant a földre, mire a szolgája – a korábbi parancsnak megfelelően – a mozgás irányába lött, és megölte gazdáját. Ekkor már mérlegelte a bíróság az elkövető érthető ténybeli tévedését a cselekménynél, és a gyilkosság bűncselekményében nem találta bűnösnek, de az angol jogtörténetben először a büntetőjogi felelősség hanyagság alakzatát megalakotva mondta ki bűnösnek. Az áttörés végül az említett 1638-as ítéletben történt meg, amikor a bíróság elvi élel leszögezte: az elkövetésnél egy tény bizonyítható és elfogadható nem ismerete és ehelyett egy más tény létének feltevése kizárja a büntetőjogi felelősséget, amennyiben az elkövető által szem előtt tartott tény valóságos fennforgása is kizárta volna azt.¹⁷ E döntés után az angol bírói gyakorlatban bevetté vált a tévedés doktrínája alapján a bűnösség kizárása.

Lényegében ezen az alapon fejlődött aztán az 1900-as évekig az angol és az ezt átvevő észak-amerikai bűnösségi doktrína, de egy sor hangsúlyeltolódás azért létrejött. Pl. a jogot a társadalom érdekeinek védelmeként felfogó jogkonceptciók, melyben a felvilágosodás természetjogának morális hangsúlyai és a morális értékeket védő jog gondolata háttérbe szorult a társadalmi közösség céljainak és objektívnek mondott érdekeinek védelme javára, megváltoztatta a bűnösség összetevőinek súlyozását is a korábbi időkhöz képest.¹⁸ De már az 1800-as évek végétől megindult egy olyan tendencia, mely csökkeneni látszik a büntetőjogban a morális tudati elemeken nyugvó bűnösség gondolatát a külső, objektív érdeksérelem mérlegelése mellett. Sayre erre egy példát hoz fel az 1800-as évek közepéről egy indiánról, aki örködve a tábor bejáratánál és elsuhanó alakot látva odalőtt, mert mélyen vallott hite szerint az csak az ártó szellemek egyike lehetett, és miután lövésével megölte azt, a bíróság belátva morális vétlenségét, felmentette, ám Sayre saját korában (1930-as évek) erre az esetre gondatlan emberölésről szóló ítéletet valószínűsített inkább, mert morális vétlenség ide, mélyen vallott indián hit az ártó szellemekről oda, a társadalom védelmét és objektív érdekeit szem előtt tartva a bíróság nem hagyta volna már büntetlenül a máskülönben bűnös tudattal nem vádolható indiánt.¹⁹

Egy másik eltolódás a korábbi állapotokhoz képest – mind az angol, mind az amerikai jogban –, hogy egyre nagyobb tömegben jönnek létre olyan büntető jellegű törvényi rendelkezések, melyek a társadalmi közvéleményben bűncselekménynek nem számító cselekedeteket minősítenek azzá. Erre aztán létrejött egy olyan elméleti disztinkció, mely a büntetőjogi vétségek két osztályát különíti el, az „offenses mala in se” (önmagában vétségek) és az „offenses mala prohibita” (csak rendelkezés folytán vétségek), és a mens rea bűnös tudatát csak az elsőre tartja szükségesnek, a második osztályba tartozó esetekben pedig mens rea nélkül is megállapíthatónak tartja a büntetőjogi felelősséget. Minden jogirodalmi kritika ellenére a disztinkció bevetté vált az amerikai szövetségi bíróságok ítélkezésében.²⁰ Az 1960-as években azonban egy koncentrált támadás indult meg ez ellen a büntetőjogi irodalomban, mely meg tudta győzni különösen Angliában a törvényhozókat ennek problémáiról, és hogy ezt jobban lehet a közigazgatási és a kártérítési jogban szankcionálni, mint a morális stigmával is járó büntetőjogban. Másrészt az e célért küzdők legalább arra igyekeznek rászorítani a büntetőjogban maradt ilyen vétségek megfogalmazásánál a törvényhozókat vagy az ítélkező felsőbbbíróságokat, hogy

¹⁷ SAYRE 1932, 1016. p.

¹⁸ Lásd ennek részletesebb elemzéséhez: KEVIN – FLANNERY: *Natural Law, Mens Rea Versus the Benthamite Tradition*. The American Journal of Jurisprudence. (Vol. 40) 1995. 377–400. p.

¹⁹ SAYRE 1932, 1019. p.

²⁰ BOZEMAN, FRANK C.: *Mens Rea and Strict Liability Criminal Statutes*. Washington and Lee Law Review (Vol. XVI) 1959. 238–248. p.

csak akkor büntessenek, ha az ebben vétkeknél legalább az általános elvárhatóságtól elmaradást, hanyagságot bizonyítani lehet: „Az elmúlt két évtizedben mindkét országban és más common law országokban mind a bírósági döntések, mind az akadémiai jogász körökből származó javaslatok lelassították a szigorú felelősség terjedését. Angliában és Kanadában jogi reformbizottságok sürgették a szigorú felelősségű bűncselekmények megszüntetését, és azt követelték ezeknél, hogy a vádlott oldalán legalább legyen ehhez előfeltétel a megkívánt gondosság elmulasztása.”²¹ Ugyanígy az USA-ban az 1962-es Model Penal Code mintakódexe ment el abba az irányba, mely az addigi ilyen büntetőjogi vétségeket nem büntetőjogi vétségként javasolta szabályozni, és ez azóta sok szempontból hatott az amerikai törvényhozás menetére.

Többek között az előbb jelzett fejlemények hatására a 20. században már megkülönböztetik az angol-amerikai büntetőjogban is a gondatlanság alsó fokát, a hanyagságot, az „inadvertent negligence”-t (figyelmetlenségből eredő hanyagságot) és a tudatos gondatlanságot – az ő szóhasználatukban: „reckless conduct” (vakmerő magatartás), és mivel a hanyagságnál a bűnösség abban áll, hogy a cselekmény elmaradt az adott helyzetben szokásos gondosságtól, vagyis a bűnelkövetés tudata itt nem létezik, csak egy külső mércétől elmaradásban áll ez, gondot okoz az alaptétel betartása, hogy „bűnös tudat nélkül nincs bűncselekmény”, ahogy azt még Coke főbíró megfogalmazta az 1600-as évek elején: „actus non facit reum nisi mens sit rea.”²² A bűnösség erősebb morális áthatása idején ez nem volt gond a bírói gyakorlatban – és az újabban terjedő jogi moralizmus büntetéselméleteinek szerzői számára sem –, mert a külső gondossági mércétől elmaradás morális felróhatósága ezen segített. De a mára dominánssá vált büntetőjogi instrumentális elmélet, amely a büntetőjogban pusztán hasznosságot lát azzal, hogy a társadalmi rend fenntartása érdekében büntetés kilátásba helyezésével csökkenti a bűnelkövetési hajlandóságot, és ezt alapul véve épít ki fogalmi rendszert és bűncselekményre nyilvánítást igazoló elveket, ezzel nem igazán tud mit kezdeni. Ezzel szemben tehát a büntetőjog morális elmélete a hanyagságból eredő bűnösséget is meg tudja alapozni.²³ Az amerikai büntetőjogi szerzők egy része azonban inkább a magánjogba telepítené a pusztán hanyagságból okozott károkért való felelősséget, és eltekintene ezek párhuzamos büntetőjogi szankcionálásától, pl. Jerome Hall.

Van változás a szándékos bűnelkövetés fogalmi pontosítása terén is, melynek elemzését Sayre 1932-ben még úgy zárta le, hogy a mens rea-doktrína eddigi több száz éves fejlődése az angol-amerikai büntetőjogban nem tudta létrehozni azt a pontos formulát, mely az összes bűncselekmény vonatkozásában meg tudná adni a bűnös tudat megállapításának kereteit, ezért „A mens rea régi koncepcióját el kell vetni, és ennek helyén a mentes reae, a bűnös tudatok új koncepcióját kell megfogalmazni.”²⁴ A felsőbírói ítélezés és a jogirodalom persze nem vetette el az egységes bűnösségi tan kidolgozását azóta sem az angol-amerikai jogban, inkább pontosabb formulákat keresnek erre. Pl. 1975-ben a Lordok Házának bírója, Lord Hailsam a szándékot és a cselekmény következményének előrelátását igyekezett szétválasztani, és a szándékot jelentő formulákat pontosabban elemezni: „A szándék nem egyenlő a következmények előrelátásával, az-

²¹ SINGER, RICHARD G.: *The Resurgence of Mens Rea: III. – The Rise and Fall of Strict Criminal Liability*. B.C. Law Review. (Vol. 30) 1989. 337–401. p.

²² FLETCHER, GEORGE P.: *The Theory of Criminal Negligence: A Comparative Analysis*. Univ. of Pennsylvania Law Review. Vol. 119. January 1971. No. 3. 406. p.

²³ FLETCHER 1971, 414. p.

²⁴ SAYRE 1932, 1026. p.

zal sem, hogy kívánja az elkövető a következményeket, vagyis a szándékot nem lehet redukálni egyikre sem. A felelősség sokkal inkább közvetlenül a szándéktól magától függ.”²⁵ Példaként hozta fel a lord álláspontja védelmére a szívsebész esetét, aki előrelátja, hogy műtete közben komoly valószínűsége van annak, hogy belehal a operációs cselekedeteibe a beteg, és ebbe belenyugodva folytatja az operációt. Vagyis az „előrelátja és belenyugszik”-formula nem megfelelő, mert akkor a szívsebészt is bíróság elé kellene állítani, de ezt joggal nem teszik, mert a tényleges szándéka – minden előrelátása és belenyugvása ellenére – az, hogy meggyógyítsa a szívbeteg páciensét. A precízebb német és általában a kontinentális jogrendszerek büntetőtörvényi szabályozása mellett ez persze nem lehet probléma, mert a sértett beleegyezése mint jogellenességet kizáró ok került rögzítésre, vagy a magyar Btk.-ban a 173/A-C. §-ok a vonatkozó különös tényállások mellett rögzítik ezt,²⁶ de az angol jogirodalomban ez jórészt csak akadémiai álláspont, így a lord főbíró ettől eltekinthet. A bűnösség doktrínájának kérdése persze nyitott azóta is, de a felhozott szándékossági formula pontosabb jellege a mens rea korábbi szándék-formulájához képest mutatja a doktrína fejlődését.²⁷

3. Az elkövetői kör: tettes, bűnsegéd, felbujtó, bűnpártoló

A modern angol jogban az elkövetői körre használt fogalmi disztinkciók gyökerét az 1200-as években a római jog hatására átvett eszme a családfő háznépe feletti *patria potestas*-áról és az ehhez tartozók által elkövetett cselekedeteiért való felelősségéről jelentette. A későbbiekben, az 1300-1700-as évek között, amikor a hűbérúrnak, illetve a család esetében a családfőnek való teljes alávetettség fokozatosan csökkent, és a különböző szintű alattvalók, illetve a család tagjai önállósága több szempontból elismertté vált, alakult ki ennek utódeként a „*respondeat superior*”-elv, mely mind a kártérítési, mind a büntetőjogi felelősség szempontjából csak szűkebben meghúzott határok közt alapította meg a hűbérúr felelősségét szolgájának cselekedetei vonatkozásában.²⁸ A további fejlődés abba az irányba ment, hogy a korábbi zárt és alávetettségen alapuló közösségek egyre inkább felbomlottak az iparosodás menetében, és a korábbi úr/szolga viszony helyett a tömeges gyárakban főnök/dolgozó vagy a kereskedelemben alkalmazott és őt utasító főnöke viszonya lépett, és az 1500-as évektől használatossá vált principal/agent kifejezés vált fokozatosan dominálóvá az angol jogi nyelvben is, jelezve ezzel az úr és solga közötti fokozatos elkülönülést is az önálló cselekvési lehetőség és a felelősség szempontjából. Ám ennek folyamán egy új mozzanatként bejött a megítélésbe, hogy a gyárat, a kereskedelmi egységet irányító tulajdonos maga választja ki a tartós munkára felvett dolgozóit, így a kártérítési felelősség szempontjából az ez idő tájt kialakuló „principal/agent” viszonyban a tulajdonos (principal) általános felelősséggel

²⁵ KEVIN – FLANNERY 1995, 388. p.

²⁶ Lásd NAGY FERENC: *A magyar büntetőjog általános része*. (Bővített, átdolgozott kiadás). Budapest, 2001. 185. p.

²⁷ Az angol bűnösségi doktrína részletesebb clemzéséhez lásd még: MISKOLCZI LÁSZLÓ: *A bűnösség alapkategóriái az angol büntetőjogban*. Magyar Jog 2002/2, 100–117. p.

²⁸ SAYRE, FRANCIS BOWEN: *Criminal Responsibility for the Acts of Another*. Harvard Law Review. (Vol. XLIII) March, 1930. No. 5. 691. p.

tartozott az alkalmazott minden cselekedetért, amit az a munka folyamán fejtett ki. Ebben az időben szakadt el a kártérítési és a büntetőjogi felelősség szabályozása, és miközben a büntetőjog nominálisan megtartotta a kártérítési jog principal/agent fogalmait, itt egészen más irányba tolódott el ennek értelme és alkalmazása. A zárt közösségek felbomlásával és a tetszőleges résztvevőkből alakuló, alkalmilag közösen cselekvők csoportjainak mindennapivá válásával, melyekben a korábbi hierarchia helyére a többékevésbé egyenlőségen alapuló együttműködés lépett, átalakult a principal/agent korábbi hierarchikus ideája, és helyére a „principal”-t jelentő tettes és az őt segítő résztvevők („accessories) fogalmi léptek. Ez a fejlemény már 1760-ra végbement, amikor Blackstone írta összegzését az angol jogról, és ő már használta ezeket a fogalmakat. Persze jelezni kell a félreértés elkerülése végett, hogy a középkor folyamán is bevonták a büntetőjogi felelősségre azt, aki segítette vagy ösztönözte az elkövetésre a tettest, de külön fogalmat nem alkotva erre, őt is egyszerűen tettesnek tekintették.

Még az úr/szolga hierarchikus viszonyban a középkorban az úr parancsára elkövetett cselekményekért kimondott bírói ítéletekben alakult ki a későbbi principal/accessory viszonyban használt legtöbb common law büntetőjogi mérce. Mielőtt erre rátémnénk, nézzük meg az elkövetői körre használt főbb disztinkciókat, ahogy az angol jogban azok kialakultak, majd ahogy azokat az amerikai jogban átvették, és mint látni fogjuk, a legtöbb common law országban ezek ma is érvényesülnek. Az angol-amerikai jog alapvetően négy kategóriára különíti el a büntetőjogi elkövetők körét, de, mint látni fogjuk, ezt majd árnyalni kell: *az elsőfokú tettesre, a másodfokozatú tettesre, a tett közbeni bűnségédre és a tett utáni bűnségédre*. Az elsőszámú elkövetőt jelentő tettestől a másodfokozatú tettes elhatárolása azon az alapon történt meg, hogy az szintén jelen van ugyan a tett elkövetésekor, de fizikai cselekvést a tett során nem hajt végre: „Egy másodfokú tettes az, aki jelen van az elkövetésnél, és intencionálisan segíti az elkövetést, tudva, hogy bűncselekmény elkövetése folyik, ám fizikai cselekvést, mely a bűncselekmény elkövetéséhez tartozna, nem fejt ki.”²⁹ A tett közbeni bűnségéd részvétele annyiban közvetetebb, mint a másodfokozatú tettesé, hogy ide az tartozik, aki ugyan tanáccsal, ösztönzéssel, a kellékek beszerzésével stb. segíti a tettest, sőt, aki magára a tett elkövetésére felbujtja, ám a tett helyszínén nincs jelen. Ha igen, akkor egyben másodfokozatú tettesé is válik. A negyedik bűnelkövetői kategóriába a magyar jogban bűnpártolás elkövetőjének minősített személy tartozik, aki a tett elkövetése után segít az elkövetőknek a tett feltárásának akadályozásában és megghiúsításában. Ehhez még azt kell hozzátenni, hogy az 1500-as évek Angliájában még csak egy kategóriája volt a „principal”-tettesnek, és az accessory volt három fokozatra osztva, létrehozva az „accessory at the fact” kategóriát, ám ezután ez beleolvadt a „principal” kategóriába oly módon, ahogy láttuk, hogy másodfokú tettesként maradt fenn, és az előbbi tanulmány már csak ezt emelte ki.³⁰ A magyar szabályozástól eltérően továbbá nincs különválasztva a felbujtó (abettor), hanem az csak mint a tett közbeni bűnségéd jelenik meg, illetve a másik lényeges eltérés, hogy az angol common law alapján a „bűnpártoló” – mint az elkövetői kör egyik tagja – általános dogmatikai szinten jelenik meg.

Az előbbi elkövetői osztályozás csak a „felony”-esetek, vagyis a súlyosabb bűncselekmények vonatkozásában használatos, és ettől két irányban térnek el. Egyrészt a

²⁹ DRESSLER, JOSHUA: *Reassessing the Theoretical Underpinnings of Accomplice Liability: New Solutions to an Old Problem*. Hastings Law Journal. (Vol. 37) 1986. No. 6. 95. p.

³⁰ PERKINS 1941, 581. p.

„treason”, a haza (felség) árulásnál ez eselik, és minden résztvevő, bármilyen pozícióban is lenne máskülönben, csak „principal”-ként jöhet szóba, vagyis mindenki, megkülönböztetés nélkül csak tettes lehet. Ennek magyarázata, hogy a másodfokú tetteket, illetve az „accessory” különböző fokozatait azért vezették be eredetileg, hogy a korai angol jog szörnyű büntetéseit valahogy mérsékelni lehessen a bűncselekményben kisebb mértékben résztvevők esetében. Ám a „treason”-t olyan elvetemült cselekményként fogták fel, melyben ez a mérséklési szempont nem játszhat szerepet, így egyszerűen félretették itt az osztályozás alkalmazását.³¹ Másik irányban is módosul a fenti osztályozás, amikor a „misdemeanor” esetekről, vagyis kisebb súlyú bűncselekményekről van szó. Ilyenkor épp a kis büntetési súly, amit e cselekmények maguk után vonnak, ösztönözte a common law teoretikusait arra, hogy lemondjanak a merev elkülönítésről absztrakt módon az elkövetők egyes osztálya számára, és a bírák számára meghagyják, hogy az eset körülményei szerint maguk döntsenek az egyes résztvevők büntetési mértékéről. Így a „misdemeanor”-esetekben minden résztvevőt principal-nek (tettesnek) tekintenek, ám itt a bűnpártoló megbüntetésétől (accessory after the fact) eltekintenek.³²

Az egyes elkövetői kategóriának a felelőssége a kategóriakészlet sok évszázados történeti fejlődésének megfelelően eltér a hazai dogmatikánkban megszokottól. A kezdetekben tipikusnak lehetett tekinteni, hogy nagyon mereven lehatárolták a bűnsegéd, illetve az azzal összefogott felbújtó segítségével és ösztönzésének kereteit. Nézzük Staunford 1557-es „Pleas of the Crown” c. művének ide vonatkozó részletét: „Ha én azt parancsolom valakinek, hogy vegyen el valamit egy másiktól, és miután ő elmegy, és kirabolja azt, akkor az a bűncselekmény nem róható fel nekem, ha én nem vagyok ott, amikor azt teszi, ahogy ez kitűnik a Fritzherbert Corone c. munkájából, amikor az túlélte azt a kiadott parancsot, melynek rablás nélkül is eleget lehetett volna tenni. De ha én azt parancsolom, hogy verjen meg egy másik embert, és ezután úgy üti, hogy az meghal, ez bűncselekményt jelent az én felelősségemre is, mert nehéz úgy megverni valakit, hogy biztos legyen, hogy az nem fog meghalni az ütésektől, ezért az ilyen esetben én annak az accessory-ja (bűnsegéde) vagyok, aki megölte őt.”³³ Vagyis ha én lopásra bujtom fel, de ő rablást követ el, akkor az angol jog szemszögéből azt a bűncselekményt a felbujtott nem követte el, a másik pedig már nem vonatkozhat rá, mint felbújtóra, noha evidens, hogy pszichikailag az én felbujtásom indította arra is. Ugyanez a formális-merev keret jellemezte az 1575-ös Saunders-ügyet is, melyben Saunders elhatározván, hogy elteszi feleségét láb alól, elmondta ezt barátjának, Archernek, aki azt tanácsolta neki, hogy méreggel tegye ezt, és be is szerezte számára a mérget. Saunders egy sült almába rejtette a mérget, és átnyújtotta egy alkalmas pillanatban azt feleségének, hogy egye meg, ám az odaadta a lábánál játszadozó hároméves kislányának. Saunders nem mert szólni, félvén a lelepleződéstől, így a kislány megette azt, és meghalt. Az ő esetében mint tettesnél egyszerű volt a büntetőjogi helyzet, ám barátjánál, aki az elkövetést kitervelte, és beszerezte a mérget, már egyáltalán nem. Felmentették, és a felmentő ítélet így szólt: „Mivel a bűncselekmény, melynek Saunders általi elkövetéséhez Archer tanácsot és segítséget adta, az a feleség megölése volt, és nem másé”. Archer a feleséget és nem a kislányt akarta megölni tervével és segítségnyújtásával, így azért ő nem felelhet.³⁴

³¹ PERKINS 1941, 585. p.

³² PERKINS 1941, 586. p.

³³ Idézi SAYRE 1930, 696. p.

³⁴ SAYRE 1930, 696–697. p.

Ha a mai angol és amerikai bírák lazábban is veszik némileg a felbujtási és bűnsegédi kereteket, Plowden az esetet kommentálva 1578-ban jogirodalmilag tovább pontosította-merevítette ezeket: „Ha én parancsolom neki, hogy gyűjtsa fel az egyik házat,, melyet ő jól ismer, ám ő egy másikat gyűjt fel, akkor én nem leszek ebben a bűncselekményben bűnsegéd, mivel az egy másik dolog volt, mint amire én parancsot adtam”.³⁵ És ez a merev keret maradt évszázadokig, Coke 1644-es vagy Hawkins 1716-os értekezésében az angol büntetőjogról szinte szó szerint csak ismétli Plowden-t, ugyanígy Blackstone 1769-ben publikált, már idézett műve is.

Kialakultak szigorú eljárési és büntetéskeziszabási szabályok is az elkövetői kör egyes kategóriái közötti viszonyra. Az egyik az, hogy a bűnrészeset nem lehet nagyobb büntetéssel sújtani, mint a tettest, aki számára az ő bűnrészesi cselekedeteit megállapították. Egy második a „sequence of trial rule”, amely alapján egy bűnrészeset nem lehet elítélni addig, amíg a tettesének meg nem volt a tárgyalása, ahol azt elítélték, kivéve, ha ő ebbe beleegyezik. Egy harmadik eljárési szabály, hogy annak a bűnrészestnek az ügyét, aki felbujtotta a tettest, együtt kell tárgyalni a tettes ügyével, akkor is, ha esetleg az illetékeségi szabályok szerint őt más bíróság elé kellene állítani.³⁶ Az első szabályból aztán adódnak olyan logikátlan esetek, amikor meghal a tettes az eljárás közben, és hiába nyilvánvaló a bűnrésztes felelőssége, futni kell ezután hagyni. Ugyanebből a szabályból következik az a bűnelkövetésben gyakori eset, amikor egy gyenge akaratú és esetleg csökkent elmeállapotú elkövetőt vesz rá egy szörnyű bűncselekményre a felbujtó, akit elmeállapota miatt nem vagy csak enyhébben büntetnek meg, és ekkor a morálisan sokkal elvetemültebb felbujtó is menekül, vagy csak enyhébb büntetést kell, hogy kapjon.³⁷ Egy komplikációt jelentett Amerikába átkerülve az az angoloknál kialakult szabály, hogy a felbujtón kívüli accessory ügyét annál a bíróságnál kellett tárgyalni mindig, ahol ő a saját cselekményét (segítségét, tanácsadását stb.) elkövette, és nem ahol magát a bűncselekményt a tettes elkövette. Amerikában ugyanis sűrűn előfordul a különböző tagállami és az angolhoz képest decentralizáltabb megyei bírósági rendszer miatt, hogy más bíróság lesz illetékes erre és más az alapbűncselekmény elbírálására. Ebből eredhet aztán, hogy míg az egyik bíróság a tettest elítélve gondatlan emberölést állapít meg – amihez nem lehetne a bűnsegéd kategóriáját használni, és ennél a bíróságnál fel kellene menteni a bűnsegédi pozícióban vád alá vont személyt –, ám az ő ügyét külön tárgyaló másik bíróság szándékos emberölésnek minősíti az esetet, és így elítéli ebben való bűnrészeséért.³⁸ Ennek orvoslása eltérő tagállamok és ezek eltérő tagállami legfelsőbb bíróságai esetén megoldhatatlan.

Az ilyen gondok sokasága vezetett el aztán az 1900-as évek első évtizedeitől kezdve ahhoz, hogy több common law országban törvényhozási úton igyekeztek átalakítani a merev bűnelkövetői kategóriakészletet és az ahhoz csatolt eljárési és büntetéskeziszabási szabályokat. Noha van olyan tagállam az Egyesült Államokban, mely büszkén vallja még ma is, hogy az angol common law jogát vették át, és ettől nem térnek el – mint pl. Maryland állam, ahol ezt még a tagállami alkotmányba is belefoglalták, és erre hivat-

³⁵ Idézi SAYRE 1930, 698. p.

³⁶ Lásd CARLIS, MICHAEL: *Criminal Law - Accessoryship - an Accessory Before the Fact may be Convicted of a Greater Crime, or Degree of Crime Than the Principal*. Jones v. State 302 Md. 153, 486 A.2d 184. Baltimore Law Review (Vol.15.) 1985. 345. p.

³⁷ Itt nem létezik a „közvetett tettség” sem jogi szabályozás szintjén, sem - ahogy pl. nálunk - jogirodalmi doktrína szintjén a bírósági gyakorlatba bevitten, lásd NAGY 2010, 272–275. p.

³⁸ PERKINS 1941, 611. p.

kozva ellenállnak minden ezt érintő reformnak –, a tagállamok nagyobb része már valamilyen irányban reformálta ezt. Nézzük meg erre példaként Pennsylvania büntetőjogi reformját: „A bűnösség jobb elosztása miatt Pennsylvania nem húz többet common law disztinkciót a bűncselekmény elkövetői körében a tettesek és a bűnrészesek között. Az elkövetőknek így csak két osztálya maradt: a tettesek és az accessories after the fact (bűnpártolók ill. orgazdák). Ez a két osztály a régi common law elkövetői kör minden tagját tartalmazza”.³⁹ Vagyis csak a magyar szabályozásban bűnpártolónak és orgazdának nevezett elkövetői kategória maradt itt meg a tettesek mellett elkülönítve, de a tetteseken belül nincs semmilyen különbség, ide tartozik a mi szabályozásunk szerinti bűnszegédlet minden fajtája és a felbujtó is, minden különbségtétel nélkül. De nézzük meg, mit tettek e szabályozás alapján Pennsylvania régi common law szabályaihoz szokott bíróságai. A *Commonweath versus Doris* ügy azt mutatta, hogy a bíróságok a feloldott bűnrészes/tettes, illetve elsőfokú/másodfokú tettes disztinkciók törvényi eltüntetése és az összes elkövető egységesen tettes kategória alá vonása után inkább hajlamosak a korábbi disztinkciók mellett enyhébben büntetett bűnszegéd terhére a többi tettestárs súlyosabb felelősségét is kiróni, mintsem a szabadabb mérlegelést arra használnák, hogy elkülönítsék az egyes elkövetők saját felelősségét, és ehhez szabják a büntetést. Ebben az ügyben Doris másokkal együtt egy pénzszállító kocsit ment kirabolni, maszkkal elfedetten és alaposan felfegyverkezve, és miután megállították azt, lövöldözni kezdtek. Az örök kiszállását a kocsiból felhasználva az egyik bandita kikapta a pénzt a kocsiból, és elkezdtek menekülni, ám Dorist ott helyben elfogták az örök. Az éppen megérkező rendőr utánuk eredt, ám a lövöldözésben Doris társai megölték őt. A tárgyaláson a bíróság aztán Dorist éppúgy tettesnek mondta ki a gyilkosságban is, mint a többi, azt ténylegesen elkövető társát.⁴⁰

Az említett eljárási anomália, a bűnszegéd-accessory tárgyalásának szükségszerű kivárása a bűnügy principalje ítéletéig mindenesetre megoldódott, és most már időrendi sorrend nélkül lehet az egyes elkövetők – most már mind tettesek – tárgyalását és esetleges vádalkuit lefolytatni.

³⁹ HERZ, GEORGE P.: *Principals and Accessories to Crime Under Pennsylvania Law*. Temple Law Quarterly (Vol. 30). 1957. No. 2. 180–186. p.

⁴⁰ HERZ 1957, 181. p.

BÉLA POKOL

DIE GESCHICHTLICHE ENTWICKLUNG
DER ANGLO-AMERIKANISCHEN STRAFRECHTSDOGMATIK

(Zusammenfassung)

Die verschiedenen Kategorien der Strafrechtsdogmatik in England werden erörtert und die Weiterentwicklung dieser Kategorien in den Vereinigten Staaten in den letzteren Jahrzehnten. Die langsame Akzeptierung des Versuchs neben dem vollendeten Straftat, die sich erst in den ersten Jahren des 19 Jahrhunderts vollzogen hat, wird in dem ersten Teil analysiert. In dem zweiten Teil wird die Änderung der Doktrin der Schuldigkeit in dem anglo-amerikanischen Rechtsgebiet geschildert. In letzten Teil kann die geschichtliche Entwicklung der Begriffe von Täter, Komplize, Anstifter etc. in diesem Rechtskreis beobachtet werden.